

УДК 902

ISSN 2545-4528 (печатено)
ISSN 2545-4536 (електронски)

археолошк **И**НФОРМАТОР

стручно списание од областа на археологијата

број 1

Издавач
ЗГ МЕНЕЛАЈ - Прилеп

Уреднички одбор

(главен уредник)

Елица МАНЕВА

Филозофски факултет - Универзитет св. Кирил и Методиј - Скопје

(членови)

Бошко Ангеловски

ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп

Зоран Рујак

НУ Завод за заштита на спомениците на културата и музеј Струмица

Орданче Петров

ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп

Александар Мургоски

ЗГ Менелај - Прилеп

Технички уредник и компјутерска обработка:
Орданче Петров, Александар Мургоски

лектор на македонски
Виолета Крстеска

превод на англиски
Марија Цветковска

тираж
100

достапно на
www.informator.com.mk

адреса на редакција: ул. Павел Шатев, 34 - Прилеп, Р Македонија
интернет страна www.menelaj.mk, www.informator.com.mk
електронска пошта: arheoloski@informator.com.mk

Овој број на Списанието е финансиски помогнато од Годишната програма на Министерството за култура на Република Македонија за 2017 година.

UDK 902

ISSN 2545-4528 (print)
ISSN 2545-4536 (online)

arheološk **i** NFORMATOR

Academic Journal of Archaeology

volume 1

Publisher
NGO MENELAJ - PRILEP

Editorial Board

(Editor-in-chief)

Elica Maneva

Faculty of Philosophy - University of sts. Cyril and Methodius - Skopje

(editors)

Boško Angelovski

PRI Institute of Old Slavic Culture - Prilep

Zoran Rujak

NI Institute for Protection of Monuments of Culture and Museum - Strumica

Ordanče Petrov

PRI Institute of Old Slavic Culture - Prilep

Aleksandar Murgoski

NGO Menelaj - Prilep

Technical editor and computer layout
Ordance Petrov, Aleksandar Murgoski

Macedonian proofreading
Violeta Krsteska

Translation in English
Marija Cvetskovska

copies
100

available on
www.informator.com.mk

redaction adress: Pavel Satev, 34 - Prilep, Republic of Macedonia
web-site: www.menelaj.mk, www.informator.com.mk
e-mail: arheoloski@informator.com.mk

This volume of the Journal is financially supported by the Annual program of the Ministry of Culture
of the Republic of Macedonia for 2017

СОДРЖИНА

Предговор	7	8	Preface
<i>археолошки ископувања</i>			<i>archaeological excavations</i>
ТРЕШТЕНА СТЕНА, с. МАНАСТИР А. Миткоски	9	16	TREŠTENA STENA, v. MANASTIR A. Mitskoski
ВРБНИК ВО ОХРИДСКОТО ЕЗЕРО В. Тодоровска	17	22	VRBNIK IN LAKE OHRID V. Todorovska
„НА МАНАСТИР“ с. ГАБРЕВЦИ Т. Нацев и Секул В.	23	28	“MANASTIR” v. GABREVCI T. Nacec and Sekulov V.
СТИБЕРА, с. ЧЕПИГОВО објект работилница и светилиште Д. Темелкоски	29	38	STIBERA, v. ČEPIGOVO structure – Workshop and Sanctury D. Temelkoski
СТИБЕРА, с. ЧЕПИГОВО објект Булеветерион Д. Темелкоски	39	45	STIBERA, v. ČEPIGOVO structure – Bouleuterion D. Temelkoski
„ДРМА – БАДЕР“ Б. Ангеловски, Д. Спасова, И. Стенчевски и Денковски К.	47	52	“DRMA - BADER” B. Angelovski, D. Spasova, I. Stančevski and Denkovski K.
БЕЛАТА ЗЕМЈА – ТРНЧЕ Д. Герасимовска, С. Карпузова и Петров О.	53	60	The BELATA ZEMJA - TRNČE D. Gerasimovska, S. Karpuzova and Petrov O.
ГРАДИШТЕ, с. ДЕБРЕШТЕ Б. Атанасоски	61	70	GRADIŠTE, v. DEBREŠTE B. Atanasoski
ЦРКВИШТЕ, с. КОРЕШНИЦА О. Петров	71	78	CRKVIŠTE, v. KOREŠNICA O. Petrov
ЦАРЕВИ КУЛИ - СТРУМИЦА Д. Цветанов	79	83	CAREVI KULI SITE – STRUMICA D. Cvetanov
ЕМИНБЕГОВАТА КУЛА, КРАТОВО С. Ивановска Велкоска	85	91	The EMINBEY TOWER, KRATOVO S. Ivanovska Velkoska
ПЕШТЕРАТА „ЧЕРЕП“, с. ТАЈМИШТЕ С. Ивановска Велкоска <i>археолошки рекогносцирања</i>	93	103	THE CHEREP CAVE, v. TAJMIŠTE S. Ivanovska Velkoska <i>archaeological surveys</i>
ОПШТИНА ВИТОЛИШТЕ, МАРИОВО А. Миткоски	105	114	MUNICIPALITY OF VITOLISTE, MARIOVO A. Mitkoski

CONTENT

	<i>антрополошки анализи</i>		<i>antropological perceptions</i>
115	„КАЛЕ“ - СТРЕЗОВ ГРАД, с. ЧЕЛЕВЕЦ Ф. Велјановска	125	“KALE” - STREZOV GRAD, v. ČELEVEC F. Veljanovska
127	ЦРКВИШТЕ, с. КОРЕШНИЦА Ф. Велјановска	131	CRKVIŠTE, v. ČELEVEC F. Veljanovska
	<i>конзервација и реставрација</i>		<i>conservation and restoration</i>
133	СТИБЕРА, с. ЧЕПИГОВО Сектор - Гимназион К. Јованоски.	140	STIBERA, v. ČEPIGOVO Sector – Gymnasium K. Jovanoski
141	БАРГАЛА, с. ГОРЕН КОЗЈАК објект Мала Терма Т. Нацев	146	BARGALA, v. GOREN KOZJAK structure – Small Thermae T. Nacev
	<i>вариа</i>		<i>varia</i>
147	ХРОНОЛОШКИТЕ И ГЕОГРАФСКИТЕ ПАТИШТА НА НАЈСТАРОТО НАСЕЛЕНИЕ НА ОХРИД П. Кузман	156	CHRONOLOGICAL AND GEOGRAPHIC ROUTES OF OHRID'S OLDEST POPULATION P. Kuzman
157	ПО ТРАГИТЕ НА ПРОСТОРНИТЕ И ВРЕМЕНСКИ ПАТЕШЕСТВИЈА, ТРАНСФОРМАЦИИ И МИРАКУЛИТЕ НА ИКОНАТА БОГОРОДИЦА ТРОЕРУЧИЦА Е. Манева	165	FOLLOWING THE TRAILS OF PHYSICAL AND TEMPORAL ODYSSEYS, TRANSFORMATIONS AND MIRACLES OF THE THREE-HANDED VIRGIN ICON E. Maneva
167	ОБИД ЗА РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ДЕЛ ОД СЛИКАНАТА ПРОГРАМА НА ПЕШТЕРНАТА ЦРКВА И ПАРАКЛИСОТ ОД БИГОРНАТА КАРПА ВО ЗРЗЕВСКИОТ КУЛТУРЕН КОМПЛЕКС А. Василески	174	ATTEMPT TO RECONSTRUCT PART OF THE PAINTED PROGRAMME OF THE CAVE CHURCH AND THE CHAPEL OF EASE IN THE TRAVERTINE ROCK IN THE ZRZE CULTURAL COMPLEX A. Vasileski
175	ИЗВЕШТАЈ ЗА ПИЛОТ - ПРОЕКТОТ ГИС ЗА АРХЕОЛОШКИОТ ЛОКАЛИТЕТ СТОБИ Х. Талевски	187	REPORT ON THE GIS PILOT-PROJECT ON THE ARCHAEOLOGICAL SITE STOBI H. Talevski
	<i>ѝрикази</i>		<i>reviews</i>
189	Ленче Јованова. <i>Inventaria Archaeologica Personarum II : Скуѝи – Некројоли : Сѝории за исѝакнаѝи личносѝи сѝорег еѝиѝграфскиѝе и археолошкиѝе сведошѝва.</i> Скопје : Каламус, 2015. Е. Манева	191	
193	<i>Неолиѝоѝ во Македонија: Нови сознанија и ѝерсѝекѝиви.</i> уредници Љубо Фиданоски, Гоце Наумов. Скопје : Центар за Истражување на Предисторијата, 2016. Н. Атанасоска	195	

Предговор

Кон крајот на 20 и првите децении на 21 век на територијата на Р Македонија се истражувани стотици археолошки локалитети. Едни се со назнака „капитални“, други плански, долгорочни и систематски ископувања, трети имаат статус на превентивни со заштитен режим заради инфраструктурни и земјени работи на теренот, дел од нив се наоѓани со стручно рекогносцирање, но има и такви кои сеуште се мета на нелегални трагачи чија цел е „скриено азно“ што ветува незаконска трговија.

Бројот на движните наоди се искачува на повеќе стотици илјади почнувајќи од огромниот студиски материјал до ексклузивните примери на врвни археолошки артефакти од сите етапи на човековата егзистенција на овие простори.

Археолошката документација, главно, педантно ги забележува податоците на нивното наоѓање. Медиумите, јавните гласила и социјалните мрежи речиси секојдневно објавуваат детали за овие откритија. Со тоа, до некаде се задоволуваат дневните интересирања на пошироката јавност меѓутоа, за научно фундираните статии, за анализи и расправи, за монографии и други референтни публикации потребни се повеќегодишни, макотрпни истражувања така што нивниот број објективно не може да соодветствува со новопронајдените материјали.

Археологијата не е и не смее да биде ефемерна манифестација. Рекогносцирањата, ископувањата, потоа конзервацијата и презентацијата на движните и недвижни објекти се дејствија кои ако не се верификуваат со соодветна стручна интерпретација пред јавноста губат од својата веродостојност. Тие неминовно се престоруваат (претвораат) во анахрони, усмени преданија а не во дел од глобалните хуманистички спознанија.

Како поук од овие трендови и од светските искуства се дојде до заклучок дека овие неповолни

Preface

Hundreds of archaeological sites have been researched on the territory of the Republic of Macedonia in late 20 and early 21 century. Some of them were called “capital” research, others planned, long-term and systematic excavations, still others have the status of preventive with a protective regime due to infrastructural and earth work on the ground, part of them were discovered through expert field surveys, however there are still some sites that are targeted by illegal diggers who are trying to find “hidden treasures” that suggests illegal trade.

The number of movable findings amounts to hundreds of thousands, from the huge amount of study material to exclusive examples of state-of-the-art archaeological artifacts from all stages of people's existence in these areas.

Archaeological documents, mainly, keep pedantic records of data about their discoveries. Media, public outlets and social networks publish details about these discoveries almost daily. This somewhat satisfies the interests of the broader public, however, scientifically-based articles, analyses and debates, monographs and other reference publications require lengthy and vigorous research so that their numbers cannot objectively correspond with the newly discovered materials.

Archaeology is not and must not be an ephemeral occurrence. Surveys, excavations, then conservation and presentation of movable and immovable objects are actions which will lose their credibility if they are not verified with adequate expert interpretation before the public. They would undoubtedly transform into anachronistic oral legends and not into part of global humanistic insights.

These trends and global experiences lead us to believe that this unfavourable situation could be overcome by establishing a publication whose name Arheološki Informator (Archaeological Newsletter)

состојби можат да се надминат со формирање на гласило чие име „Археолошки Информатор“ само по себе ја објаснува намената и ја зацврстува оваа послаба алка во нашите професионални стремежи. Прелиминарни или претходни извештаи за третираните локалитети, издржани елаборации за ексклузивните наоди, рецензии за нова и провокативна стручна литература и други информации од областа на археологијата формирани во куси но, содржајни известувања можат да бидат вистински вовед за натамошна по продлабочена работа на одделна археолошка проблематика. Имено, од разни причини, од непредвидливи прилики/неприлики ваквите текстови неретко остануваат како единствени, првични и меродавни соопштенија за извршените работи.

Веруваме дека на ваков начин многу млади истражувачи ќе се охрабрат да ги изнесат (презентираат) од прва рака резултати од своите активности, додека поискусните да ги сублимираат насобраните опсервации за некое свое видување или теза која кај нив созрела со текот на времето.

Со надеж дека оваа иницијатива ќе биде од полза за сите на списанието Археолошки Информатор му посакуваме долговечност, успех и добар прием во глобалната потрага за напредок на археолошката мисла.

10. 01. 2017

Од редакцијата

explains its purpose and strengthens this weak link in our professional endeavors. Preliminary or preceding reports on the treated sites, well-founded elaborations about exclusive finds, reviews on new and provocative reference publications and other information from the field of archaeology formatted in short, but substantial reports might be the proper introduction for further in-depth work on particular archaeological issues. Namely, due to various reasons and unforeseen circumstances, these texts often remain the only competent notifications about work that was carried out.

We believe that this would encourage many young researchers to present, first-hand, the results of their activities, while those with more experience to summarize their observations on a particular issue or thesis that has matured in their minds over time.

Hoping that this initiative would be beneficial for all, we want the Archaeological Newsletter to have a long life, be successful and well received in the global quest for progression of archaeological notions.

10.01.2016

The editorial board

Невенка АТАНАСОСКА

Nevenka ATANASOSKA

приказ на книга

book review

Неолиџот во Македонија: Нови сознанија и перспективи.
уредници Љубо Фиданоски, Гоце Наумов. Скопје : Центар за Истражување на Предисторијата, 2016.

903 (497.7) "634" (049.3)

Прилеп

nevenka_atanasoska@yahoo.com

Во 2015 год., во Скопје, беше одржана првата конференција под наслов „**Неолиџот во Македонија: нови сознанија и перспективи**“ која целосно е посветена на неолитот. Конференцијата беше организирана од страна на *Центарот за истражување на предисторијата* и резултираше со зборник во кој беа објавени излагањата на повеќе македонски археолози кои се занимаваат со проучување на предисторијата и конкретно неолитот. Зборникот е достапен во електронска и печатена верзија, опфаќа 11 трудови од 12 македонски археолози, а за секој од трудовите предадено е кратко резиме на англиски јазик.

The first conference titled “**Neolith in Macedonia: new perceptions and perspectives**”, fully devoted to the Neolithic Age, was held in Skopje in 2015. The conference was organised by the *Centre for Prehistoric Research* and it resulted in proceedings that published the presentations of various Macedonian archaeologists who are studying prehistoric times, more precisely the Neolithic period. The proceedings are available in print and electronic version, they comprise 11 papers by 12 Macedonian archaeologists, and for each paper there is a brief resume in English.

Авторите на првиот текст, „*Неолиџскиот локалитет Грнчарица*“, Дарко Стојановски и Трајче Нацев, не запознаваат со локалитет кој досега беше речиси непознат за научната јавност. Преку анализата на керамичкиот материјал како и едното погребување најдено во рамки на населбата, авторите сугерираат дека се работи за населба која излегува од рамките на она што нас ни е познато како среден неолит за соодветниот регион. Следниот текст се однесува на регионот на Охридското Езеро, и таму присутните неолитски локалитети. Во „*Од Зластра до Пенелопа: Неолиџски локалитети во Охридско (I)*“ акцентот е поставен на локалитетот Зластра, кој ги дава едни од најраните радиокарбон дати во Македонија.

The authors of the first text *Neolithic Site Grncharica*, Darko Stojanovski and Trajche Nacev, tell us about a site that was almost unknown to science until recently. Through the analysis of the ceramic material and one burial found within the settlement, the authors suggest that this was a settlement that is outside of the frames of what we know as middle Neolithic period for that region. The next text is about the region of Lake Ohrid and the Neolithic sites found there. In *From Zlastrana to Penelopa: Neolithic sites in the Ohrid area (I)* the focus is on the Zlastrana site, which gives one of the earliest radiocarbon dates in Macedonia. This region is also in the focus of Valentina Todorovska, who in the text *Palafitte Settlement Ustie na Drim* presents one of the several discovered stilt-house settlements from the Neolithic period in the area of Struga. This section of the

Овој регион останува во фокусот и на Валентина Тодоровска, која во текстот „Палафиџнајќа населба „Устише на Дрим““ ни презентира едно од неколкуте досега регистрирани наколни живеалишта од неолитскиот период во струшката област. Овој дел на зборникот завршува со трудот на Перо Синадиновски, „Рекогносцирање на неолитски локалитети во Раечката Клисура“ кој го предочува богатството на клисурата и причините зошто истата би била населена уште од почетоците на предисторијата а за што и потврдуваат и површинските проспекции од кои произлегува неговиот труд.

Следниот дел е посветен на една од најдискутабилните теми што се однесува до македонскиот неолит, а тоа е хронологијата на неолитот во Пелагонија. Првиот труд е на Гоце Наумов со наслов „Калибрирана хронологија на неолитскиите џумби во Пелагонија“. Текстот претставува прва синтеза на сите познати радиокарбон анализи добиени од пелагониските неолитски локалитети. По овој текст, следи „Подзаборавената фаза на пелагонискиот неолит“ на Александар Мургоски. Тука, пред се преку анализа на керамичкиот материјал, авторот ни предочува дека „приказната за Пелагонија по Велушина–Породин IV не започнува со Трнската група и на неа ѝ претходи една етапа која во иднина треба да се има предвид.

Следниот дел на зборникот, директно е посветен на материјалната култура од неолитот. Првиот труд е на Александар Миткоски, а со наслов „Керамички модели на лебови во ѓредисџориската збирка на Завод и музеј Прилеп“. Во текстот, авторот ја отвора дискусијата за употребата на овие предмети чести на неолитските локалитети во Прилепско. Следен е трудот на Љубо Фидановски, „Протоматематика во македонскиот неолит (I)“. Авторот на еден доста интресен начин се обидува да ни го претстави чувството за пропорционалност и естетика кај неолитските заедници кое јасно може да се забележи од керамичките форми но и останатата материјална култура дури и уште од палеолитскиот период, како што прикажано преку голем број на илустрации. „Дали монументалната неолитска џластџика „Глава на овен“ е откриена на некој од неолитскиите локалитети“

proceedings ends with the paper by Pero Sinadinovski, *Surveying Neolithic sites in the Raecha Gorge*, which points out the richness of the gorge and the reasons why it was settled even in early prehistoric times, confirmed by the surface prospecting on which his paper is based.

The next section is dedicated to one of the most debatable topics on Macedonian neolith, and that is the chronology of the Neolithic period in Pelagonija. The first paper is by Goce Naumov titled *Calibrated Chronology of Neolithic Mounds in Pelagonija*. The text is the first synthesis of all known radiocarbon analyses from the Pelagonija Neolithic sites. The following text is *Forgotten Phase of Pelagonija Neolith* by Aleksandar Murgoski. With analysis of the ceramic material the author points out that the “story about Pelagonija after Velusina – Pordin IV does not begin with the Trn Group and that it is preceded by one stage that should be taken into account in the future.

The next section of the proceedings is directly dedicated to Neolithic material culture. The first paper is by Aleksandar Mitkoski, titled *Ceramic Models of Breads in the Prehistoric Collection in the Bureau and Museum Prilep*. In the text the author opens up the discussion about the use of these objects, frequent in Neolithic sites in the Prilep region. The next paper is by Ljubo Fidanovski, *Proto-mathematics in Macedonian Neolith (I)*. In a very interesting manner the author tries to present the sense for proportion and aesthetics in Neolithic communities, which can be easily noticed in the ceramic forms and the other material culture even from the Paleolithic period, shown through numerous illustrations. *Was the monumental Neolithic plastic “Ram Head” found in some of the Skopje Neolithic sites?* is the title of the paper by Igor Tolevski. Another debatable topic about one of the most beautiful Neolithic artefacts discovered in the Skopje region. The last paper in this section, titled *Objects for spinning and weaving in Neolithic settlements in Macedonia* is a study by Zlata Blazhevska, which devotes more attention to this part of Neolithic material culture for the first time.

The proceedings end with the text by Nikos Chausidis, who in *Neolithic Roots of Macedonian Bronzes* presents the influences and the last cries of the Neolithic tradition in the final stages of prehistory.

It can be summed up that the proceedings touch

Скојско?“ е насловот на трудот на Игор Толевски. Уште една дискутабилна тема околу еден од најубавите неолитски артефакти откриени во скопскиот регион. Последниот труд од овој дел со наслов „Предмети за џредење и џкаење од неолитскиџе населби во Македонија“ е студија на Злата Блажевска во која за прв пат во македонската археологија се посветува поголемо внимание и на овој дел од материјалната култура од неолитот.

Зборникот завршува со текстот на Никос Чаусидис кој што во „Неолитските корени на македонските бронзи“ ни ги презентира инфлуенците и последните крици на неолитската традиција во последните стадиуми на предисторијата.

Може да се сумира дека зборникот тангира значајни прашања во поглед на македонскиот неолит, а конференцијата од која произлезе воспостави силен линк помеѓу авторите кои го истражуваат овој предисториски период на територијата на Македонија.

upon important issues in terms of Macedonian Neolith, while the conference established a strong link between the authors who research this prehistoric period on the territory of Macedonia.